

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

από τον Ronald S. Moore*

Evangelia Tastsoglou and Laura Maratou-Alipranti (eds), 2003, Special Issue: «Gender and International Migration: Focus on Greece», *The Greek Review of Social Research*, 110A, Αθήνα, ΕΚΚΕ

Ευαγγελία Τατσσόγλου και Λάουρα Μαράτου-Αλιπράντη (επιμ.), 2003, Ειδικό τεύχος: «Φύλο και διεθνής μετανάστευση με έμφαση στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 110A, Αθήνα, ΕΚΚΕ

Οι επιμελήτριες αυτού του ειδικού τεύχους της *Επιθεώρησης Κοινωνικών Ερευνών* έχουν σταχυολογήσει άρθρα αντιπροσωπευτικά ενός ευρέος φάσματος ερευνητικών μεθόδων και πληθυσμιακών ομάδων, όμως το κοινό θεματικό πεδίο που καλύπτεται από τα έντεκα άρθρα του τεύχους (και τις τρεις σχετικές παρουσιάσεις και κριτικές βιβλίων), είναι η μετανάστευση από την οπτική των γυναικών. Προβάλλοντας το φύλο ως οργανωτική αρχή για τη μελέτη της μετανάστευσης, οι επιμελήτριες και οι συγγραφείς συμβάλλουν στη διόρθωση της ανισορροπίας που χαρακτηρίζει τη σχετική βιβλιογραφία, η οποία εξαρχής είναι εστιασμένη στους πιο «ευδιάκριτους» και αριθμητικά περισσότερους άνδρες, οι οποίοι

έχουν μεταναστεύσει από –και πιο πρόσφατα προς– την Ελλάδα.

Όπως επισημαίνουν οι επιμελήτριες στο χρήσιμο εισαγωγικό τους κείμενο, η μετανάστευση από την Ελλάδα προς το εξωτερικό έχει επισκιαστεί την τελευταία εικοσαετία από τις μαζικές εισροές μεταναστών από διάφορες χώρες των Βαλκανίων, την κεντρική Ευρώπη, την πρώην Σοβιετική Ένωση, την Αφρική, την Ασία και τη Μέση Ανατολή. Κάνοντας διάκριση ανάμεσα στη διεθνή (ή κυκλική) μετανάστευση και την (πιο μόνιμη) διεθνή μετανάστευση, οι επιμελήτριες κάνουν επισκόπηση στη σύγχρονη συζήτηση για το μεταναστευτικό φαινόμενο. Τα άρθρα της συλλογής διαρθρώνονται σε τρεις θεματικές ενότητες: Η πρώτη αφορά

* Η βιβλιοπαρουσίαση δημοσιεύτηκε στα αγγλικά στο περιοδικό *Modern Greek Studies Yearbook*, University of Minnesota, Volume 18/19, 2002/2003. Μετάφραση στα ελληνικά: Ελένη Νταλάκα.

τις μεταβολές της θέσης των γυναικών στο πλαίσιο των κοινοτήτων της ελληνικής διασποράς ως αποτέλεσμα της διεθνούς μετανάστευσης· η δεύτερη τις κοινωνικές και τις αναμενόμενες ανακατατάξεις όσον αφορά τη διεθνή μετανάστευση που πραγματοποιείται ανάμεσα στις χώρες προέλευσης των μεταναστών και την Ελλάδα, και η τρίτη τα σχήματα που αναδύονται σχετικά με τη ζωή των μεταναστών στο νέο τους «σπιτικό», στην Ελλάδα.

Σ' όλο το τεύχος, αναδεικνύεται είτε άμεσα είτε έμμεσα το ζήτημα ότι οι γυναίκες πρέπει να αντιμετωπίσουν τους συχνά αντικρουόμενους πολιτισμικούς κανόνες των χωρών προέλευσης και υποδοχής τους. Αυτό αποτελεί ένα προεξέχον θέμα στα άρθρα των Καρπαθάκη, Τσολίδη και Χρυσανθοπούλου, το καθένα από τα οποία αναφέρεται στην αναδιαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών. Εξάλλου, η περίληψη που προηγείται προσφέρει μια γρήγορη ματιά στο θεματικό πεδίο κάθε επιμέρους μελέτης.

Η μελέτη με τίτλο «Από “νοικοκυρά” σε “κυρία”»: Ελληνίδες μετανάστριες, αφομοίωση και καταγωγή» της Άννας Καρπαθάκη αποκαλύπτει με σαφήνεια τα μεταβαλλόμενα σημεία αναφοράς σχετικά με την «αριόζουσα σε κυρία» συμπεριφορά και ταυτότητα των Ελληνοαμερικανίδων, οι οικογένειες των οποίων μετανάστευσαν στη Νέα Υόρκη κατά τα τελευταία σαράντα χρόνια. Η συγγραφέας θέλοντας να διερευνήσει τη σημαντική συμβολή των γυναικών, οι οποίες με την εργασία

τους συντελούν στην κοινωνική άνοδο της οικογένειάς τους, πραγματοποίησε συνεντεύξεις σε πολυάριθμες Αμερικανίδες ελληνικής καταγωγής, οι οποίες προσπαθούν να μιμηθούν τα αμερικανικά πρότυπα ρόλων, όπως αναδεικνύονται μέσα από την τηλεόραση, όπως αυτά των ξανθιών πρωταγωνιστριών της σαπουνόπερας. Έτσι κάνουν θεραπείες καλλωπισμού και επιδίδονται σε επιδεικτική κατανάλωση, αντί να αναπαράγουν την κλασική «νοικοκυρά» που είχε τον πατροπαρόδοτο ρόλο της διαχείρισης του σπιτικού, ρόλος που τόσο συχνά περιγράφεται από τους ανθρωπολόγους που μελέτησαν την Ελλάδα.

Η Ευφροσύνη Γκαβάκη εξετάζει επίσης την ανοδική κοινωνική κινητικότητα ανάμεσα στους μετανάστες από την Ελλάδα. Στο άρθρο της, «Πορτραίτα μεταναστριών: Το κοινωνικοοικονομικό προφίλ των Ελληνοκαναδέζων», αναλύει τις –δραματικές κατά τη δεκαετία του '90– αλλαγές στους κοινωνικοοικονομικούς δείκτες της ευμάρειας, της εκπαίδευσης, των επαγγελματιών δεξιοτήτων μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των πολιτικών και της οικονομικής ανάπτυξης του Καναδά.

Η Αναστασία Παναγίου αναφέρεται στις Ελληνοκαναδέζες που αναζητούν συζύγους με προέλευση από τη χώρα καταγωγής των γονιών τους, καθώς και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην προσπάθειά τους να βρουν ισορροπία ανάμεσα στις δεξιότητες που ανέπτυξαν στον Καναδά και τις προσδοκίες αναφορικά με τη συ-

μπεριφορά τους στην Ελλάδα. Το άρθρο της, «Σε αναζήτηση του Άδωνη: Στρατηγικές γάμου και ταυτότητα φύλων στη διεθνική μετανάστευση των Ελλήνων», σκιαγραφεί τον τρόπο με τον οποίο ανακλύπουν περιπλοκές, όπως αντιφατικές παιδαγωγικές τακτικές, όταν οι Ελληνοκαναδέζες αποκτούν παιδιά. Η μελέτη της παρουσιάζει επίσης πώς η ένταση και τα προβλήματα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας με τους συζύγους καθιστούν τις σχέσεις πιο δύσκολες. Παρ'όλα αυτά η στρατηγική γάμου που περιγράφεται εδώ είναι αρκετά κοινή και δεν συνιστά μια νέα τάση.

Μόνο σε ένα άρθρο άνδρες και γυναίκες αποτελούν εξίσου αντικείμενο μελέτης. Στη μελέτη της Βασιλικής Χρυσανθοπούλου «Φύλο, εργασία και εθνική ιδεολογία: Έλληνες από το Καστελλόριζο στο Perth της Αυστραλίας» αποδίδεται ίση βαρύτητα στα πρότυπα εργασίας και τις φιλοδοξίες ανοδικής κινητικότητας ανδρών και γυναικών στην κοινότητα των μεταναστών από το Καστελλόριζο που ζουν στο Perth της Αυστραλίας.

Η Γεωργία Τσολίδη στη μελέτη της «Μητέρες, αναμνήσεις και πολιτιστικές προσλήψεις» πήρε συνεντεύξεις από Ελληνοκαναδέζες και Ελληνοαυστραλές της διασποράς καθώς και από γυναίκες που γεννήθηκαν στις χώρες αυτές, αλλά τώρα ζουν στην Ελλάδα, προσπαθώντας να κατανοήσει με ποιο τρόπο οι μητέρες τους –Ελληνίδες μετανάστριες– συνέβαλαν στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας των οικογε-

νειών τους. Οι μητέρες αυτό το επέτυχαν τόσο ενσταλάζοντας παραδοσιακές αξίες στις κόρες τους, όσο και προσδίδοντας έμφαση στη διαφορετικότητα της εθνοτικής τους ομάδας ανάμεσα σε τόσες άλλες που διαβιώνουν στη χώρα υποδοχής. Ωστόσο, η συγγραφέας διακρίνει ανάμεσα στις ερωτώμενες μια διαπολιτισμική ρευστότητα.

Η Λάουρα Μαράτου-Αλιπράντη και ο Ροσσέτος Φακιολάς στη μελέτη τους «Η μοναχική διαδρομή των μεταναστριών στην Ελλάδα» παρουσιάζουν ενδιαφέροντα δεδομένα και ερμηνεύουν στατιστικούς πίνακες προερχόμενους από ποικίλες πηγές. Το άρθρο αυτό παρέχει μια γενική εικόνα για το φάσμα και το εύρος των χωρών προέλευσης και τα στεγανά που παρατηρούνται στα εργασιακά ζητήματα ανάμεσα στις μετανάστριες που ζουν στην Ελλάδα σήμερα.

Η Ευαγγελία Τατσσόγλου σε συνεργασία με την Ιωάννα Χατζηκωνσταντή εκπόνησαν ένα βαθυστόχαστο άρθρο με τίτλο «Ποτέ εκτός της αγοράς εργασίας αλλά πάντα στο περιθώριο: Μετανάστριες εργαζόμενες στην Ελλάδα», βασισμένο σε εις βάθος συνεντεύξεις με μετανάστριες. Οι συγγραφείς επισημαίνουν ότι οι εμπειρίες των ερωτώμενων γυναικών ποικίλλουν τόσο εξαιτίας της νομικής τους υπόστασης, όσο και λόγω των σεξιστικών και ρατσιστικών κατηγοριοποιήσεων που τους προσδίδονται στη χώρα υποδοχής.

Στο «Εμφυλα πρότυπα μετανάστευσης στην Ελλάδα» η Τζένιφερ Καβουνί-

δη επανεξετάζει τα δημογραφικά δεδομένα των γυναικών που έκαναν αίτηση για απόκτηση «λευκής κάρτας» στην Ελλάδα κατά το πρόγραμμα νομιμοποίησης που πραγματοποιήθηκε στη χώρα βάσει της κατανομής τους ανά χώρα προέλευσης. Η συγγραφέας δείχνει ότι η αναλογία ανδρών-γυναικών ποικίλλει δραματικά από χώρα σε χώρα: παραδείγματος χάριν, οι οικιακές βοηθοί από τις Φιλιππίνες υπερτερούν αριθμητικά των ανδρών συμπατριωτών τους, με αναλογία μεγαλύτερη του τέσσερα προς ένα. Σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση, οι αναλογίες των φύλων τείνουν επίσης να διαφοροποιούνται ανάλογα με τη χώρα προέλευσης.

Τα δύο τελευταία άρθρα, το ένα από τη Νιόβη Καρακατσάνη και τον Jonathan Swarts («Μετανάστριες, οικιακή εργασία και η βιομηχανία του sex στην Ελλάδα: Μια επισκόπηση της υπό διαμόρφωση πολιτικής για τους μετανάστες») και το άλλο από την Ήρα Έμκε-Πουλοπούλου («Εμπορία γυναικών και κοριτσιών για τη βιομηχανία του sex: Η περίπτωση της Ελλάδας»), εξετάζουν, μεταξύ άλλων θεμάτων, τη βιομηχανία του sex, η οποία φέρνει συχνά γυναίκες στην Ελλάδα προσελκύοντάς τες με ψευδείς υποσχέσεις, αφήνοντας όμως τις εκδιδόμενες γυναίκες ουσιαστικά ανίσχυρες. Ακόμη, και οι γυναίκες που εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί καταγγέλλουν ότι γίνονται αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης από τους εργοδότες τους (όπως αναφέρουν στο άρθρο τους οι Ταστσόγλου και Χατζηκωνσταντή).

Με μια πρώτη ματιά, τα άρθρα ίσως δείχνουν υπερβολικά ανομοιογενή όσον αφορά τις μεθόδους αλλά και τη θεματολογία τους για να απαρτίζουν έναν ενιαίο και συνεκτικό τόμο. Ωστόσο, στη μεγάλη παράδοση των κοινωνικών επιστημών τα άρθρα αυτά αναδεικνύουν ποιες από τις ατομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μετανάστριες μπορούν να εληφθούν ως γενικότερα ερμηνευτικά σχήματα που διαμορφώνονται με βάση τις οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες και ιδιαίτερα αυτές που κατευθύνουν την πρόεπουσα, ανάλογα με το φύλο, συμπεριφορά. Τα άρθρα αυτά υπογραμμίζουν με ποιον τρόπο αποτελεί ατομική ευθύνη κάθε γυναίκας να κάνει τις επιλογές της προκειμένου να βελτιώσει τη δική της μοίρα αλλά και αυτή της οικογένειάς της, καθοδηγούμενη από τη γνώση της για τη χώρα της, στο πλαίσιο των περιορισμών που τίθενται στη χώρα υποδοχής.

Η θεματολογία και το περιεχόμενο των άρθρων αυτής της συλλογής εκτείνεται από το διασκεδαστικά πρακτικό (π.χ., εύρεση των ιδανικών συζύγων στη γη των προγόνων), έως το εξαιρετικά ζοφερό για τις γυναίκες ζήτημα (εργασία στη βιομηχανία του sex που έχει αναπτυχθεί στα βαλκανικά σταυροδρόμια της Ελλάδας και των γειτονικών χωρών). Οι πληροφορίες που περιέχει το Ειδικό Τεύχος, στο σύνολό του, είναι εξαιρετικά χρήσιμες και παρέχουν πλούσιο υλικό στους Έλληνες που ασχολούνται με το σχεδιασμό της μεταναστευτικής πολιτικής, οι οποίοι,

μαθαίνοντας για τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι Ελληνίδες της διασποράς, μπορεί να βρουν κάποιες ενδείξεις για το τι θα βιώσουν οι μετανάστεριες στην Ελλάδα κατά τα επόμενα χρόνια. Αναμφίβολα, η συστηματική μελέτη που δίνει έμφαση στις εμπειρίες των γυναικών σχετικά με τη μετανάστευση, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως κάτι καινούριο. Ωστόσο, η

πλούσια και αξιόλογη αυτή συλλογή μελετών, περιλαμβάνοντας παράλληλα πολλές πρόσφατες βιβλιογραφικές αναφορές, είναι ενδεικτική μιας νέας ωριμότητας στο επιστημονικό αυτό πεδίο.

Ronald S. Moore

Prevention Research Centre, Pacific
Institute for Research and Education,
Berkeley, California